

Ілларіон Спасибо

кандидат юридичних наук, адвокат,
керівник видавництва “ЕКУС”,
доцент кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(Харків, Україна)
illarionspasibo@gmail.com

DOI: 10.33498/Юшн-2021-05-167

УДК 347.232.1

ПРО ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕСТИТУЦІЇ ВЛАСНОСТІ

“Насильство волає до справедливості”

АНОТАЦІЯ. Реституція в українських реаліях пов’язана з наслідками визнання правочину недійсним. Тим часом з огляду на її більш загальне розуміння як правового механізму, покликано повертати майно його власнику, вона повинна сприйматися саме в такому ключі. Ця її властивість задає підкреслено майновий вектор її руху в правовому полі: *restitutio* (латин.) має коренем слово “rest” (“річ”), а “*tutio*” вказує на динаміку процесу, що позначає повернення і відновлення права на річ.

Водночас такий ракурс дослідження реституції в цивільному праві України практично відсутній, хоча давно вже повинен бути актуалізований. На постмонархічному постреволюційному радянському просторі власників із 1917 р. тотально позбавляли майна. Деякі ж власники змушені були його залишати, рятуючись втечею з радянської республіки. Правове свавілля з ухваленням сумнівних і неприпустимих з погляду права законів було широко поширено. У сучасних умовах цьому процесу хоча і надана оцінка, але дотепер процес повернення майна особам, несправедливо позбавленим права на нього, в Україні не запущений. Тому адекватного правового механізму в нашій державі не сталося.

Однак оскільки Україна намагається увійти до європейського правового простору, де процеси реституції вже завершені, настав час обміркувати засади проведення зазначеного процесу і в нашій країні. У цьому полягає актуальність дослідження. На цю тему наукових публікацій критично мало – деякі розвідки були зроблені І. Спасибо-Фатеевою, О. Аврамовою, Н. Блажівською, Н. Москалюком. Проте вона настільки важлива, що, звичайно, подібних публікацій явно недостатньо.

Метою статті є встановлення причин і необхідності для реституції та її основоположні початки.

Ключові слова: повернення власності; реституція; неправомірне позбавлення власності; справедливість.

Реституція в українських реаліях пов’язана з наслідками визнання правочину недійсним. Тим часом з огляду на її більш загальне розуміння як правового механізму, покликано повертати майно його власнику,

© Ілларіон Спасибо, 2021

вона повинна сприйматися саме в такому ключі. Ця її властивість задає підкреслено майновий вектор її руху в правовому полі: *restitutio* (латин.) має коренем слово “*rest*” (“річ”), а “*tutio*” вказує на динаміку процесу, що позначає повернення і відновлення права на річ.

Водночас такий ракурс дослідження реституції в цивільному праві України практично відсутній, хоча давно вже повинен бути актуалізований. На постмонархічному постреволюційному радянському просторі власників із 1917 р. тотально позбавляли майна. Деякі ж власники змушені були його залишати, рятуючись втечею із радянської республіки. Правове свавілля з ухваленням сумнівних і неприпустимих із погляду права законів було широко поширено. У сучасних умовах цьому процесу хоча і надана оцінка, але дотепер процес повернення майна особам, несправедливо позбавленим права на нього, в Україні не запущений. Тому адекватного правового механізму в нашій державі не сталося.

Однак оскільки Україна намагається увійти до європейського правового простору, де процеси реституції вже завершені, настав час обмірковувати засади проведення окресленого процесу і в нашій країні. У цьому полягає актуальність дослідження. На цю тему наукових публікацій критично мало – деякі розвідки були зроблені І. Спасибо-Фатєєвою¹, О. Аврамовою², Н. Блажівською³, Н. Москалюком⁴. Проте вона настільки важлива, що, звичайно, подібних публікацій явно недостатньо.

Метою дослідження є встановлення причин і необхідності для реституції та її основоположні початки.

Першопричиною реституції є насильницьке позбавлення особи свого майна, права приватної власності. Зі свого боку, причини вилучення майна могли бути різні – вони лежать як у політичній, так і в економічній або релігійній площині. При цьому вилучення майна на території сучасної України протягом ХХ ст. здійснювалося: а) завжди цілеспрямовано; б) державою; в) із застосуванням насильства (внаслідок війн, захоплення) або ж за відсутності таких, але коли внаслідок обставин власник залишав своє майно не по своїй волі і, як наслідок, позбавлявся прав на нього (змушений був емігрувати).

Найбільш показовим примусовим припиненням права приватної власності на майно була націоналізація. Українська історія демонструє

¹ Інна Спасибо-Фатєєва, ‘Реституція власності’ (2015) 11 *Право України* 89–98; Інна Спасибо-Фатєєва, ‘Окремі питання застосування реституції’ в *Актуальні проблеми приватного права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 92-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова* (Харків 2014) 34–7.

² Ольга Аврамова, ‘Чи можлива реституція націоналізованої власності в Україні?’ [2019] 1 (103) *Мала енциклопедія нотаріуса*.

³ Н. Блажівська, ‘Особливості застосування компенсації та реституції Європейським судом з прав людини з метою захисту права власності’ (2017) *Часопис Київського університету права* 267–71.

⁴ Н. Москалюк, ‘Реституція в системі припинення державної власності: законодавчі недоліки та правозастосовні проблеми’ (2020) 43 *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція 106–11.

модель націоналізації як вкрай несправедливої з її силовим характером; політичною підосною, ідеологією диктатури пролетаріату, на якій вона була заснована; крайнім ступенем насильства, зокрема й над власниками майна; категоричною безвідплатністю. За сучасними мірками націоналізацію 1917 р. є всі підстави кваліфікувати як неправомірні дії з боку держави у формі силового захоплення майна приватних осіб.

За націоналізацією було розкуркулення, колективізація, інші форми вилучення майна у конкретних осіб і з цивільного обороту взагалі. Тому можна говорити про навмисне (програмне!) позбавлення осіб права приватної власності за допомогою зміни правового режиму майна на державну власність, або фізичного знищення цього майна. За гаслами “землі – селянам, фабрики – робітникам” зовсім не слідувала передача останнім цих об’єктів у їхню приватну власність. Ці гасла позначали реалізацію державної програми колективізації та націоналізації, заснованих не на приватній власності, а на найманій праці.

Таким підходом до націоналізації було докорінно підірвано уявлення про державу як устрій влади в суспільстві, яка покликана і зобов’язана дбати про блага, зокрема і майнові, всіх своїх громадян, а не позбавляти їх власності, нехай навіть для реалізації благих цілей. Згодом же, при будівництві соціалізму і комунізму на основі первинних порушень прав приватних осіб, Радянський Союз жодним чином не міг позбутися цих порушень прав величезної кількості власників.

Цілком зрозуміло, що такі дії порушують те, що нині називається мирним володінням майном, не можуть викликати ні схвалення, ні доброзичливого ставлення з боку осіб, позбавлених прав на майно, і вважаються несправедливими. Тому сучасні правові держави змушені визнати своїм обов’язком відновлення того майнового стану приватних осіб, яке існувало до загарбницьких дій щодо їхнього майна з вини чи самої держави або без неї через його повернення колишнім власникам. У розвинених демократичних країнах діють програми, спрямовані на викорінення тих негативних наслідків, які були породжені тоталітарними режимами комунізму і фашизму. Однією з таких програм на міжнародному рівні є реституція права власності.

Низка демократичних держав ці завдання вже вирішили або вирішують, і процес реституції власності перебуває в активній стадії, хоча слід зауважити, що сама ідея реституції як способу повернення власності утопічна. Ніколи за всю історію людства жодного разу не було поставлене таке завдання ні перед країнами та їх об’єднаннями, ні в окремих державах – відновити справедливість за допомогою повернення захопленого або націоналізованого майна. Війни і революції відбувалися споконвічно і до того ж вони служили аж ніяк не інструментом соціальної політичної деградації, а навпаки – були покликані або бачились як інструмент

змінити суспільства на краще. Щоправда, в дійсності це так оберталось далеко не завжди. Навряд чи Наполеон був менш гуманний, аніж сучасні політики першого рангу. Та й становлення демократії загалом спочатку було далеко не гуманним, а навпаки – за допомогою воєн і захоплень, що, втім, спостерігається і в сучасному світі. Тим парадоксально сприймається те, що сучасні демократичні засади суспільного устрою вимагають проведення реституції, тобто зворотного процесу. Й обидва вони укладаються у межі демократичних перетворень.

Природно, що при націоналізації або під час революцій і військових дій, що призводять до захоплення власності, ніякої домовленості з особою, яка її втратила, немає, оскільки між нею і владою щодо цього ніякої згоди бути не може. Тому і подальша процедура повернення відібраного також повинна бути досить доступною, якщо не простою, що й має забезпечуватися відповідним законом.

Про реституцію необхідно вести мову в контексті відновлення права власності не тільки приватних осіб, а й держави. Ці питання виникають найчастіше через анексію територій, навіть якщо вона була зафіксована міжнародним актом, як це було після закінчення Другої світової війни.

Водночас різні політичні рухи, акції, заходи тощо, спрямовані на реституцію державної власності, безпосередньо пов'язані і з реституцією приватної власності. Досить показовим є явище, іменоване в публіцистиці “історичний крах Берлінської стіни”, що по суті стало не тільки воз'єднанням двох держав – Народної Демократичної Республіки і Федеративної Республіки Німеччина і, як наслідок, у певному сенсі повернення державної власності ФРН, а й підставою для повернення майна приватним особам. Цей приклад із міжнародної практики став поштовхом для розроблення усіх подальших реституційних програм в інших європейських державах.

Таким чином, можна з упевненістю виділяти реституцію міжнародну і внутрішньодержавну, причому в співвідношенні загального і приватного, оскільки повернення майна від однієї держави іншій має на наступній стадії повернення переданого майна своїм громадянам, які втратили його в реальному володінні або власності. Тому найважливіші принципи міжнародного права, впроваджені в міжнародних актах із передачі майна від країни до країни, знаходять своє природне відображення у внутрішньодержавних програмах і законах про реституцію власності. Якщо ж реституція має тільки внутрішньодержавний характер, як це вже відбувається і, як видно, ще буде на пострадянському просторі і в Україні зокрема, повернення майна приватним особам здійснюється виключно на підставі внутрішніх національних законів, які ретельно опрацьовувалися органами законодавчої влади кожної країни.

Звичайно ж, реституція власності – процес глобальний і вимагає значних фінансових витрат із боку держави, яка визначила таку політику. Якщо говорити про Європейський Союз, то його масштаби, як політичні, так і економічні, незрівнянно вище можливостей нашої країни. Але найголовніше те, що у європейських держав було і є бажання допомогти своїм громадянам відновити втрачені майнові права і, при дотриманні встановленої певним спеціальним законом суворої процедури, що вимагає суттєвої доказової бази стосовно втраченого статусу власника, державна воля щодо повернення майна приватній особі дає реальні результати⁵.

В Україні ж реалізація такої програми на нинішньому етапі її існування здається немислимою. Компенсаційний характер реституції вимагає величезних капіталів, які самостійно виділити навіть таким потужним утворенням, як держава, дуже важко – і це те, що насамперед не дає змоги перевести це питання в актуальний стан. Проте вищий орган законодавчої влади поставив завдання – розробити законопроект про реституцію власності в Україні⁶.

Другою, не менш важливою проблемою може стати пред'явлення вимог про повернення земельних ділянок, а можливо, й частини земель, що перебувають у власності держави Україна та Українського народу. Це може бути пов'язане і з болючими для будь-якої держави політичними питаннями. Між іншим, є підстави вважати, що гальмування з проведенням в Україні реституції пов'язане і з земельною реформою, яка також викликає неоднозначне ставлення у суспільстві, а часом – і відкритий опір. Тому паралельні процеси реституції та земельної реформи цілком можливо, що стануть загрозою для суспільного спокою і достатньо значною мірою можуть самі себе спростувати.

Третьою проблемою, уже не правового і політичного, а соціального і психологічного порядку, є примусове припинення права власності на майно у тих приватних осіб, у яких воно вилучається для передачі його колишнім власникам. Так чи інакше, але реституція передбачає, знову-таки, примусове вилучення майна у власника з метою його повернути попередньому власникові. І в цьому також не можна не побачити певну несправедливість.

Четвертою, суто правовою проблемою, є визначення правового режиму реституції взагалі і питань правонаступництва зокрема. Оскільки реституція має компенсаційний характер і полягає в реальному надан-

⁵ 'Property Restitution in Central and Eastern Europe' <<https://2009-2017.state.gov/p/eur/rt/hlcst/c12070.htm>> (accessed: 21.05.2021).

⁶ Про реституцію майна та виплату компенсацій внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим потерпілим особам (Проект закону 2016–2017 рр.) <<https://rm.coe.int/-/16808e7162>> (дата звернення: 21.05.2021).

ні (передачі) речі, необхідно визначитися, чи виникає право власності в особи, його позбавленого, заново.

Усе зазначене вище дає змогу стверджувати про те, що реституція є досить спірним і неоднозначним правовим явищем. За відсутності системи стримувань і противаг вона може набрати нечуваних економічних, правових та навіть політичних масштабів і таких же загрозливих наслідків. Тому для її проведення досить важливі грамотно збалансовані обмеження: як межі й обмеження права власності покликані забезпечити і зберегти права інших власників і третіх осіб, так і процес реституції повинен бути не тільки підконтрольний державі, а й певною мірою обмежений. Інакше кажучи, реституція вимагає ретельного узгодження приватних і публічних інтересів, а прийняттю на державному рівні рішення про її проведення повинен передувати не менше ретельний економічний аналіз права.

Специфіка реституції у кожній країні, яка ухвалила про це відповідний закон, різна, і немає єдиної міжнародної процедури повернення втраченого і відновлення прав на нього. Проте реституційні процеси з повернення приватним особам і їх утворенням майна умовно можна класифікувати за критерієм територіальності. Так, можна виділити Західну, Східну (Близькосхідну і Далекосхідну), Африканську реституцію⁷ і, звичайно, реституцію на пострадянському просторі (Литва, Латвія, Естонія, Польща, Угорщина, Румунія, Чехія, Словенія, Словаччина). Утім, такий критерій є досить умовним і лише поверхнево дає змогу встановити якусь градацію реституційних процесів у різних державах. У межах цієї статті аналіз специфічних особливостей реституції в цих державах не може бути проведений – це є темою окремого дослідження.

Головна ж і показова засада реституції – відновлення права власності на примусово вилучене у власника або втрачене їм майно не по своїй волі – єдина; способи ж її проведення, правові та економічні механізми різняться.

Предметом реституції, тобто самою річчю, що підлягає поверненню, може бути будь-яке майно, хоча насамперед нерухоме й особливо цінне, але абсолютно різноманітної характеристики, властивостей і якостей. Так, ними можуть стати культурні цінності, пам'ятники історії та архітектури, садиби, землі і навіть предмети культу. Верховна Рада України перед Комітетом з питань гуманітарної та інформаційної політики поставила завдання щодо розроблення законопроекту “Про повернення культурних цінностей” та створення правового механізму для повернен-

⁷ Restitution of land right Act 22 of 1994 (Afrikaans text signed by the President) <<https://www.justice.gov.za/lcc/docs/1994-022.pdf>> (accessed: 21.05.2021).

ня і реституції культурних цінностей в Україні⁸. Утім, на сьогодні реалізація цього завдання невідома. Ця ж проблема піддається дослідженню не лише правниками⁹, а й істориками¹⁰.

Механізм виникнення та/або відновлення права власності при реституції передбачає різні комбінації способів і підстав придбання/відновлення прав на примусово вилучене майно або таке, що вибуло іншим шляхом поза волею власника. До них відносяться закон (і програма), рішення суду (в необхідних випадках, передбачених законом), передача (*traditio*) самої речі з відповідними діями по реєстрації прав власності на нерухомість.

Реституційна здатність майна до повернення особі, якій воно належало по праву, або її правонаступників, визначається самою природою реституції – відновлювати право на це майно. І це аж ніяк не взаємовиключні процеси, хоча повернення і відновлення взаємопов'язані, оскільки повернення майна веде до відновлення статусу власника, і навпаки – таке відновлення здійснюється через повернення йому майна.

Звичайно, ці процеси повинні мати легальну правову підставу. Кожна держава розробляє свою власну програму й ухвалює закон щодо її реалізації. Сукупність умов, прав та обов'язків, що їх мають особи, які бажають відновити свої права на майно, зазначені в цих законах, і він же є єдиною підставою для подальшого придбання/відновлення права й одночасного його припинення у добросовісного набувача або держави. Відповідні програми та закони враховують специфіку внутрішнього громадянсько-правового законодавства, мають бути узгоджені з його нормами. Так, вони повинні враховувати момент виникнення права на річ; можливості відкладальних умов для виникнення в особи речового права; способи передачі речі або її заміни; можливості встановлення різних правових режимів стосовно майна, що підлягає реституції, а не тільки права власності.

Як показує практика європейських держав, реституція власності можлива лише після прийняття рішення про неї на державному рівні: ним, як правило, є програма, затверджена державою, яка містить низку цілеспрямованих завдань щодо відновлення статусу приватного власника і повернення останньому його майна, несправедливо (з погляду принципів і чинних норм міжнародного права) вилученого у нього при певних обставинах державою. На підставі програми вищим органом законодавчої влади ухвалюється закон або низка законів про реституцію,

⁸ Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2020 рік: постанова Верховної Ради України від 16 червня 2020 р. № 689-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/689-IX#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

⁹ Т. Дуденко, 'Цивільно-правова охорона прав на культурні цінності та їх оборотоздатність' (дис канд юрид наук, 2017) 220.

¹⁰ Сергій Кот, *Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX – поч. XXI ст.)* (Інститут історії України НАН України 2020) 1020.

що містить всі істотні умови впровадження і здійснення програми. При цьому, як правило, у законі не вказані чіткі терміни, протягом яких держава зобов'язується повернути власнику або особі, яка має право вимагати його майно. Тобто гуманність таких законів має розширену тривалу дію – особа в будь-який момент, дізнавшись про свої права на майно, має легальну можливість відновити, повною мірою реалізувати свій статус власника, повернувши собі своє майно.

Спрямованість реституції повинна бути орієнтована на відновлення тих благ, які можуть виникнути від повноцінної реалізації власником своїх прав на майно. Утім, цілком очевидно, що витрати, пов'язані з реституцією, має нести держава. Вони повинні включати: а) повернення майна або виплату його вартості (при відсутності майна або при небажанні колишнього власника його повернути); б) способи компенсації тому власнику, у якого майно вилучається для повернення попередньому власнику.

Цим реституція принципово відрізняється від приватизації, яка також у певному сенсі може стати причиною повернення майна і перетворення прав на нього з режиму націоналізованої власності на приватну, проте виключно на оплатній основі (п. 22 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про приватизацію державного і комунального майна”¹¹). При цьому оплата вартості державного/комунального майна очікується з боку приватних осіб, які це майно набувають у порядку і на умовах, встановлених законом.

Реституція власності відрізняється від відомої українському праву реституції як наслідку визнання правочину недійсним. Остання потребує певних дій із боку власника, майно якого вибуло з його володіння поза його волею або з її порушенням, а саме – звернення до суду з позовом про визнання правочину, за яким майно перейшло до іншої особи, недійсним, і повернення йому майна. Тож суд, визнаючи правочин недійсним, самостійно не застосовує наслідки недійсності правочину – реституцію, тобто повернення сторін у первісний стан, що існував до укладення спірного правочину, визнаного судом недійсним (ч. 1 ст. 216 Цивільного кодексу України)¹². У разі ж відсутності цього майна у сторони правочину, на підставі якого воно вибуло у власника, – віндикації від тієї особи,

¹¹ Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18 січня 2018 р. № 2269-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

¹² І Спасибо-Фатєєва, ‘Спирні питання недійсності правочинів та її наслідків’ (2007) 3 Вісник АПНУ 95–106; І Спасибо-Фатєєва, ‘Наслідки недійсності правочинів’ (2008) 4 Вісник господарського судочинства 79–87; В Крат, ‘Правові наслідки недійсності правочину: окремі аспекти’ в *Юридична осінь 2013 року: зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів* (Гетьман А ред, Право 2013) 19–22; В Крат, ‘Недійсність договору: законодавче регулювання та види’ (2017) 138 Проблеми законності 8–16; І Спасибо-Фатєєва (ред), *Недійсність правочинів: коментар судової практики* (Право 2018) 232, 233; А Мірошниченко, Ю Попов, А Ріпенко, ‘Земельні ділянки: віндикація, реституція, кондикція, визнання прав (співвідношення та деякі проблемні питання)’ [2012] 3 (16) Часопис Академії адвокатури України.

в якій перебуває це майно¹³. Якщо особи вчинили нікчемний правочин, то хоча він і не породжує жодних правових наслідків, передбачених цим правочином, але його сторона для повернення собі майна, власником якого вона залишається, але яке тримає інша особа, має пред'явити позов про його повернення¹⁴.

Реституція ж власності не передбачає звернення колишніх власників майна з позовами про його повернення – ані реституційного, ані віндикаційного, а набуває прав на нього за правилами процедури, встановленої законом. Крім того, її майно у володіння може й не повертатися, а фактично залишатися в особи, яка продовжує володіти та користуватися ним, але вже не як власник. Не менш важливо враховувати те, що повернення майна вимагають лише власники, які є позивачами з реституційним і віндикаційним позовами. Натомість при реституції власності особа колись лишилася свого права (нехай несправедливо або навіть незаконно, хоча це твердження не безспірне), тобто вона власником не є, а лише може набути право власності на те майно, яке в неї або в її родичів було відібране.

Висновки. Таким чином, розглядаючи реституцію крізь призму правонабуття, можна з упевненістю стверджувати, що вона є окремою підставою набуття особою права власності, яка може запроваджуватися на підставі закону. Ухваленню ж такого закону в Україні має передувати ретельний економічний аналіз права, який дасть змогу зробити висновки про можливість проведення такого реституційної кампанії в нашій країні. При цьому розробка правових механізмів реституції власності має також спиратися на принцип справедливості для запобігання чергового порушення права приватної власності одних осіб для відновлення справедливого повернення майна іншим особам.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Kot S, *Povernennia i restytutsiia kulturnykh tsinnosti u politychnomu ta kulturnomu zhytti Ukrainy (XX – poch. XXI st.)* (Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy 2020) (in Ukrainian).

Edited books

2. Spasibo-Fateeva I (red), *Har'kovskaja civilisticheskaja shkola: zashhita sub'ektivnyh grazhdanskih prav i interesov* (Pravo 2014) (in Russian).

¹³ М Ус, 'Захист права власності' в Спасибо-Фатеева І (ред), *Правові позиції Верховного Суду: коментарі науковців* (ЕКУС 2020) 310, 311; Я Романюк, 'Реституція, віндикація, кондикція, відшкодування шкоди: окремі аспекти співвідношення та розмежування' (2014) 10 Вісник Верховного Суду України 22–31.

¹⁴ І Спасибо-Фатеева (ред), *Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов* (Pravo 2014) 222–33.

3. Spasybo-Fatieieva I (red), *Nediisnist pravochyniv: komentar sudovoi praktyky* (Pravo 2018) (in Ukrainian).
4. Us M, 'Zakhyst prava vlasnosti' v Spasybo-Fatieieva I (red), *Pravovi pozytsii Verkhovnoho Sudu: komentari naukovtsiv* (EKUS 2020) (in Ukrainian).

Journal articles

5. Avramova O, 'Chy mozhlyva restytutsiia natsionalizovanoi vlasnosti v Ukraini?' [2019] 1 (103) *Mala entsyklopediia notariusa* (in Ukrainian).
6. Blazhivska N, 'Osoblyvosti zastosuvannia kompensatsii ta restytutsii Yevropeiskym sudom z prav liudyny z metoiu zakhystu prava vlasnosti' (2017) *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* 267–71 (in Ukrainian).
7. Krat V, 'Nediisnist dohovoru: zakonodavche rehuliuвання ta vydy' (2017) 138 *Problemy zakonnosti* 8–16 (in Ukrainian).
8. Miroshnychenko A, Popov, Ripenko A, 'Zemelni dilianky: vindykatsiia, restytutsiia, kondyksiia, vyznannia prav (spivvidnoshennia ta deiaki problemni pytannia)' [2012] 3 (16) *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy* (in Ukrainian).
9. Moskaliuk N, 'Restytutsiia v systemi prypynennia derzhavnoi vlasnosti: zakonodavchi nedoliky ta pravozastosovni problemy' (2020) 43 *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: *Yurysprudentsiia* 106–11 (in Ukrainian).
10. Romaniuk Ya, 'Restytutsiia, vindykatsiia, kondyksiia, vidshkoduvannia shkody: okremi aspekty spivvidnoshennia ta rozmezhuvannia' (2014) 10 *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy* 22–31 (in Ukrainian).
11. Spasybo-Fatieieva I, 'Naslidky nediisnosti pravochyniv' (2008) 4 *Visnyk hospodarskoho sudochynstva* 79–87 (in Ukrainian).
12. Spasybo-Fatieieva I, 'Spirni pytannia nediisnosti pravochyniv ta yii naslidkiv' (2007) 3 *Visnyk APNU* 95–106 (in Ukrainian).
13. Spasybo-Fatieieva Inna, 'Restytutsiia vlasnosti' (2015) 11 *Pravo Ukrainy* 89–98 (in Ukrainian).

Thesis

14. Dudenko T, 'Tsyvilno-pravova okhorona prav na kulturni tsinnosti ta yikh oborotozdatnist' (dys kand yuryd nauk, 2017) (in Ukrainian).

Conference papers

15. Krat V, 'Pravovi naslidky nediisnosti pravochyniv: okremi aspekty' v *Yurydychna osin 2013 roku: zb. tez dop. ta nauk. povidoml. uchasn. vseukr. nauk.-prakt. konf. molodykh uchenykh ta zdobuvachiv* (A Hetman red, Pravo 2013) 19–22 (in Ukrainian).
16. Spasybo-Fatieieva Inna, 'Okremi pytannia zastosuvannia restytutsii' v *Aktualni problemy pryvatnoho prava: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 92-i richnytsi z dnia narodzh. d-ra yuryd. nauk, prof., chl.-kor. AN URSSR V. P. Maslova* (Kharkiv 2014) 34–7 (in Ukrainian).

Illarion Spasybo

ON THE DOCTRINAL PRINCIPLES OF PROPERTY RESTITUTION

ABSTRACT. Restitution in the Ukrainian reality is connected with the consequences of recognizing the transaction invalid. Meanwhile, due to its more general understanding as a legal mechanism designed to return property to its owner, it must be perceived in this way.

This property emphasizes the property vector of its movement in the legal field: restitutio (Latin) has the root word “rest” (“thing”), and the ending (“tutio”) indicates the dynamics of the process, which means the return and restoration of the right to a thing.

At the same time, such a perspective on the study of restitution in the civil law of Ukraine is practically absent, although it should have been updated a long time ago. In the post-monarchical post-revolutionary Soviet space, owners have been totally deprived of property since 1917. Some owners were forced to leave it, fleeing the Soviet republic. Legal arbitrariness with the adoption of dubious and unacceptable from the point of view of law laws was widespread. In modern conditions, although this process has been assessed, so far the process of returning property to persons unjustly deprived of the right to it has not been launched in Ukraine. Therefore, there was no adequate legal mechanism in our state.

However, as Ukraine is trying to enter the European legal space, where restitution processes have already been completed, it is time to consider the principles of this process in our country as well. This is the relevance of the study. There are critically few scientific publications on this topic – some investigations were made by I. Spasibo-Fateeva, O. Avramova, N. Blazhivska, N. Moskalyuk. However, this topic is so important that, of course, such publications are clearly not enough.

The purpose of this article is to establish the reasons and necessity for restitution and its basic beginnings.

KEYWORDS: return of property; restitution; unlawful deprivation of property; justice.